

Ewa Stala
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ewa.stala@uj.edu.pl

PROFESOR WITOLD MAŃCZAK JAKO IBERYSTA

Słowa kluczowe: Witold Mańczak, Uniwersytet Jagielloński, filologia, iberystyka, dydaktyka
Keywords: Witold Mańczak, Jagiellonian University, philology, Hispanic studies, teaching

Chociaż Katedra Filologii Romańskiej powstała na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1892 r., Katedra Studiów Iberystycznych rozpoczęła swoją działalność dużo później. Od lat 50. XX w. seminarium z literatury hiszpańskiej prowadziła doktor, potem profesor, Stefania Ciesielska-Borkowska, wcześniej już istniał lektorat języka hiszpańskiego, ale oficjalnie Katedra rozpoczęła działalność w 1975 r. W tym samym roku odeszła Maria Strzałkowa, jej założycielka, przed śmiercią zleciwszy swojej uczennicy, Teresie Eminowicz, stworzenie zespołu. Późniejsza profesor, a wówczas magister Eminowicz podjęła się tego wręcz karkołomnego zadania i skupiła wokół siebie osobistości świata literackiego. Współpracowali wówczas z nami, między innymi, Florian Śmieja z Kanady, Henryk Ziomek ze Stanów Zjednoczonych, Stefania Ciesielska-Borkowska, Stefan Pieczara, Gabriela Makowiecka. Kiedy w 1978 r. prof. Makowiecką zastąpił Piotr Sawicki, w Zakładzie istniały dwa zespoły: literacki i językoznawczy. Pierwszy z nich miał swojego opiekuna w osobie Sawickiego, natomiast przez długie lata krakowska iberystyka borykała się z niedostatkiem językoznawców. Przez długi czas z Katedrą współpracowali m.in. Józef Reczek (z Katedry Językoznawstwa Ogólnego i Indoeuropejskiego), Stanisław Widłak (italianista) i Witold Mańczak.

Profesor Mańczak współpracował z nami od samego początku, czyli od roku 1975, do momentu przejścia na emeryturę w roku 2003. Przez te lata prowadził kurs

gramatyki historycznej języka hiszpańskiego (dopiero z czasem ćwiczenia do jego zajęć zaczęli prowadzić niektórzy jego asystenci). Zawsze we wtorki, zawsze o godzinie 7.30 w sali 204 dawnego Collegium Paderevianum. Punktualny, elegancki, wyważony i spokojny. Nie mieliśmy wówczas pojęcia, z jakiej klasy naukowcem mamy do czynienia. Dopiero w czasie naszych wyjazdów stypendialnych dowiadywaliśmy się, że mieliśmy zajęcia z uczonym światowego formatu. Bez grama kokieterii poruszał się na obszarach indoeuropejskich, zapuszczając się niekiedy do Kazachstanu i Chin. Z jednakową swobodą mówił o starogreckim, co staro-cerkiewno-słowiańskim, chińskim mandaryńskim, gockim czy średnio-wysoko-niemieckim. Jego anegdotyczne powiedzenie „Bóg raczy wiedzieć”, którym kwitował niekiedy niewyjaśnione zjawiska językowe, uczyło nas pokory wobec potęgi i zagadki, jaką bywa język. O ile same zajęcia były przykładem rzetelnej dydaktyki, egzaminy, skrupulatnie ułożone, pisane pod czujnym okiem kilku osób pilnujących w sali amfiteatralnej, do której Profesor wpuszczał jedynie z długopisem i chusteczką do nosa, były przykładem dążenia do absolutnego obiektywizmu w ocenie. W czasach, gdy nie istniały protokoły ani elektroniczne systemy archiwizacji, skrzętnie zapisywał oceny w swoim notesie, bo według niego asystentem prowadzącym ćwiczenia do jego wykładów mógł zostać jedynie szczęśliwy posiadacz oceny bardzo dobrej. Ten sam sprawdzian przechodził ewentualny kandydat na studia doktoranckie. Profesor zresztą nie zostawił wielu doktorantów. Należeli do nich: Stanisław Widłak, Marek Gawętko, Anna Bochnakowa, Wiaczesław Nowikow, Jerzy Sławomirski i pisząca te słowa.

W trakcie zajęć starał się też stosować swoje dydaktyczne motto, że nie sztuką jest opisywać rzeczy proste w sposób skomplikowany, ale na odwrót: kwestie trudne wyjaśniać w sposób jasny i przystępny.

Warto wspomnieć o jeszcze jednej dydaktycznej zasłudze Profesora: uczeniu szacunku dla natury. Jego rady (do których sam się stosował!), że lepiej schodzić po schodach, niż zjeżdżać windą, że należy zapisywać drugą stronę zadrukowanego papieru, że godzina ósma rano to najwyższy czas, żeby w sali wykładowej zgasić światło, można szumnie nazwać świadomością ekologiczną, ale w czasach, w których o ekologii nie mówiono wiele, świadczyły o jego głębokim i autentycznym szacunku dla natury. Sam zresztą imponował sportowym wizerunkiem: szczupły, schludny starszy pan, którego zdarzało się widzieć w momencie, gdy podbiega (!) do tramwaju...

Jego jedyne dwie pozycje książkowe poświęcone *stricte* językowi hiszpańskiemu to właśnie pozycje dydaktyczne: *Gramatyka hiszpańska* (Mańczak 1966a), jedna z pierwszych, jeśli nie pierwsza nowoczesna gramatyka tego języka, i skrypt dla studentów *Fonética y morfología histórica del español*, przetłumaczony na hiszpański przez ówczesnego lektora języka hiszpańskiego Enrique Porcela Ortegę (Mańczak 1980a), z późniejszym wydaniem w roku 1989. Pewnie przymiotnik *strukturalny* nie przypadłby Autorowi do gustu, ale trudno odmówić tym podręcznikom uporząd-

kowanej, logicznej i przystępnie podanej struktury. Cechowały je zwięzły styl, prosta i przejrzysta forma, brak językowych ozdobników i jednego zbędnego zdania.

Pozostały dorobek Profesora dotyczący języka hiszpańskiego znajdujemy w dziełach zbiorowych (zob. Bednarczuk 1986) i w indywidualnych publikacjach Profesora o charakterze naukowym lub popularno-naukowym. Do tych pierwszych należą zwięzłe opisy języków romańskich (Mańczak 1992a), ale też ich pochodzenia (Mańczak 1977) i klasyfikacji (Mańczak 1991a), do drugich należą dzieła popularyzujące wiedzę o językach świata (Mańczak 1999a).

W dorobku Profesora znajduje się też kilka artykułów poświęconych wyłącznie językowi hiszpańskiemu. Dotyczą one fleksji czasownika w ujęciu synchronicznym (Mańczak 1963) bądź diachronicznym (Mańczak 1976a, 1988a), genezy tego języka (Mańczak 1992b) i jego nazwy (Mańczak 1996a), fonetyki historycznej (Mańczak 1995a), także zjawisk fonetycznych we współczesnej chilijskiej odmianie hiszpańskiego (Mańczak 1996b). Hiszpania znalazła się też w polu jego zainteresowań jako jedno z domniemanych najstarszych terytoriów romańskich (Mańczak 2007).

Język hiszpański pojawia się też wielokrotnie w pracach poświęconych rozmaitym problemom językoznawstwa romańskiego: klasyfikacji języków romańskich (Mańczak 1961, 1994a), ich pochodzeniu (Mańczak 1969a, 1971, 1974a, 1974c, 1994b, 1995b, 1995c, 1998, 2001a, 2001b, 2003a, 2003b, 2012a), fonetycznym zjawiskom historycznym (1966b, 1974b), niekiedy (rzadko) zagadnieniom leksykalnym (1969b), dialektalnym (1980b), prozodycznym (1999b), nieregularnemu rozwojowi spowodowanemu frekwencją (1965, 1968, 1975, 2009). W kilku artykułach Profesor zajął się językiem katalońskim (1958, 1993), publikował też recenzje prac związanych z językiem hiszpańskim (1991b) i prac slawistycznych zredagowanych po hiszpańsku (2012b). Opublikował także wspomnienie o jednym z nestorów krakowskiej romanistyki, Zygmuncie Czernym (1976b).

Swoje dokonania prezentował w czasopismach zagranicznych („Revue roumaine de linguistique”, „Revue de Linguistique Romane”, „Revue Romane”, „Revue d’Études Françaises” i in.), w materiałach pokonferencyjnych, w periodykach krajowych (wrocławskie „Estudios hispánicos”, „Rocznik Slawistyczny”, „Lingua Ponsnaniensis” czy krakowskie „Studia Iberystyczne”). Pisał je najczęściej jak rasowy romanista po francusku, stosując ten sam zwięzły styl wypowiedzi i tak samo, bez zbędnych ozdobników, tytułując swoje prace. Kilka lat temu, poproszony o publikację do X tomu „Studiów Iberystycznych”, który miał być wizytówką naszego zakładu, przesłał polemikę z Yakovem Malkielem na temat niektórych form z najdawniejszego hiszpańskiego poematu epickiego *Pieśni o moim Cydzie* (Mańczak 2011). Porównał w niej wersję paleograficzną z wydaniem krytycznym Menéndeza Pidała. I znowu, hołdując swojemu przekonaniu, że nie wolno ulegać autorytetom tylko dlatego, że kiedyś zostały nimi obwołane, ale sprawdzać i weryfikować proponowane przez nie tezy, doszedł do wniosku, że część omawianych przez Yakowa form po prostu nie istnieje w wersji oryginalnej: dodał je Pidal. Na marginesie warto dodać,

że przebrnięcie przez wersję paleograficzną średniowiecznego dzieła wymaga nie lada odwagi i benedyktyńskiej cierpliwości.

Przez całe naukowe życie zawsze był przykładem niebywałej konsekwencji w stosowaniu proponowanych przez siebie rozwiązań, a jego bezkompromisowa postawa świadczy o tym, że, zgodnie z tym, co głosił (Mańczak 1980c, 1982, 1988b, 1991c, 1996c), w nauce niebywale ważne jest kryterium prawdy i że dążenie do prawdziwego stanu rzeczy powinno być głównym zadaniem każdego uczonego. Pozostawił po sobie cenne wskazówki dla nas dydaktyków, naukowców, ale też ludzi. Był po prostu humanistą.

Literatura

- BEDNARCZUK L. (red.), 1986, *Języki indoeuropejskie*, Warszawa.
- MAŃCZAK W., 1958, *Le provençal et le catalan*, „Actes et Mémoires du 2e Congrès International de Langue et Littérature du Midi de la France”, Aix-en-Provence, s. 53–60.
- MAŃCZAK W., 1961, *Le problème de la classification des langues romanes*, „IX Congreso Internacional de Linguística Românica. Actas, I”, Lisboa, s. 81–88.
- MAŃCZAK W., 1963, *Sur quelques régularités dans le développement de la conjugaison espagnole*, „Revue de Linguistique Romane” 27, s. 463–469.
- MAŃCZAK W., 1965, *Développement irrégulier dû à la fréquence d’emploi en français et en espagnol : données numériques*, „El XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas”, Madrid, s. 75.
- MAŃCZAK W., 1966a, *Gramatyka hiszpańska*, Warszawa.
- MAŃCZAK W., 1966b, *Sur le développement du participe passé dans les langues romanes*, „Romania” 87, s. 116–119.
- MAŃCZAK W., 1968, *Développement irrégulier dû à la fréquence d’emploi en français et en espagnol : données numériques*, „Actas del XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica”, Madrid, s. 549–559.
- MAŃCZAK W., 1969a, *Survivance du nominatif singulier dans les langues romanes*, „Revue Romane” 4, s. 51–60.
- MAŃCZAK W., 1969b, *Les noms du seigle dans les langues romanes*, „Revue Belge de Philologie et d’Histoire” 2 (47), s. 668–670.
- MAŃCZAK W., 1971, *Les substantifs romans proviennent-ils du nominatif latin ?*, „Kwartalnik Neofilologiczny” z. 18, s. 433–435.
- MAŃCZAK W., 1974a, *Le problème de la langue romane commune*, „XIV Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza. Riassunti delle comunicazioni”, Napoli, s. 160–161.
- MAŃCZAK W., 1974b, *Métaphonie devant u dans les langues romanes*, „Kwartalnik Neofilologiczny” z. 21, s. 343–353.
- MAŃCZAK W., 1974c, *Le problème de la langue romane commune*, „XIV Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza. Atti”, Napoli, s. 61–73.
- MAŃCZAK W., 1975, *Étymologie de fr. aller, esp. andar, etc. et calcul des probabilités*, „Revue roumaine de linguistique” 20, s. 735–739.

- MAŃCZAK W., 1976a, *Espagnol classique* tomáis, queréis mais tomávades, queríades, „Kwartalnik Neofilologiczny” z. 23, s. 181–186.
- MAŃCZAK W., 1976b, *En mémoire de Zygmunt Czerny*, „Beiträge zur romanischen Philologie” 15/1, s. 5.
- MAŃCZAK W., 1977, *Le latin classique, langue romane commune*, Wrocław.
- MAŃCZAK W., 1980a, *Fonética y morfología histórica del español*, Kraków.
- MAŃCZAK W., 1980b, *Les participes passés du type esp. dial. cantao, ital. dial. vestiu et campid*. Iliberau, „XIV Congrès International de Linguística i Filologia Romàniques. Resums de comunicacions”, Palma de Mallorca, s. 151–152.
- MAŃCZAK W., 1980c, *Critères de vérité dans la linguistique*, „General Linguistics” t. 20, s. 140–145.
- MAŃCZAK W., 1982, *Linguistique et autres sciences*, „Biuletyn PTJ” XXXVIII, s. 135–142.
- MAŃCZAK W., 1988a, *Ancien espagnol* vide, vido, „Estudios hispánicos” (Kraków), s. 185–192.
- MAŃCZAK W., 1988b, *Critères de vérité. Leurs conséquences pour la linguistique*, „Lang” t. 89, s. 51–64.
- MAŃCZAK W., 1991a, *La classification des langues romanes*, Kraków.
- MAŃCZAK W., 1991b, *W. Dietrich et H. Geckeler, Einführung in die spanische Sprachwissenschaft*, „Kwartalnik Neofilologiczny” z. 38, s. 259–260.
- MAŃCZAK W., 1991c, *Problème fondamental de la linguistique : critères de vérité*, „Folia Linguistica Historica” t. XII/I, s. 147–157.
- MAŃCZAK W., 1992a, *Przegląd języków romańskich*, Kraków.
- MAŃCZAK W., 1992b, *Origine de l'espagnol*, „Estudios hispánicos” (Wrocław), s. 9–15.
- MAŃCZAK W., 1993, *Position du catalan et parenté des langues*, „Lingua Posnaniensis” z. 34, s. 53–58.
- MAŃCZAK W., 1994a, *O klasyfikacji języków romańskich*, „Prace Komisji Językoznawczej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” t. 22, s. 31–38.
- MAŃCZAK W., 1994b, *Protoroman et origine des langues romanes*, „Linguisticae Investigationes” 18, s. 365–369.
- MAŃCZAK W., 1995a, *Le développement du u bref en espagnol*, „Estudios hispánicos” (Wrocław) 4, s. 9–14.
- MAŃCZAK W., 1995b, *Origine des langues romanes : problème tabou ?*, „Kwartalnik Neofilologiczny” z. 41, s. 231–237.
- MAŃCZAK W., 1995c, *Encore de l'origine des langues romanes*, „Lingua Posnaniensis” z. 37, s. 45–51.
- MAŃCZAK W., 1996a, *Origine de l'espagnol español*, „Romance Philology” 49, s. 277–283.
- MAŃCZAK W., 1996b, *Chute du [ß] et du [đ] dans l'espagnol du Chili*, „Estudios hispánicos” (Wrocław) 6, s. 131–136.
- MAŃCZAK W., 1996c, *Największy problem językoznawstwa ogólnego: kryteria prawdy*, [w:] idem, *Problemy językoznawstwa ogólnego*, Wrocław, s. 13–19.
- MAŃCZAK W., 1998, *Problème de l'origine des langues romanes après une vingtaine d'années*, „Studia Romanica et Linguistica Thoruniensis” z. 2, s. 15–27.
- MAŃCZAK W., 1999a, *Wieża Babel*, Wrocław.
- MAŃCZAK W., 1999b, *Nature des déplacements de l'accent dans les langues romanes*, „Revue roumaine de linguistique” 43, s. 21–24.
- MAŃCZAK W., 2001a, *Origine des langues romanes selon García-Hernández*, „Lingua Posnaniensis” z. 43, s. 105–109.
- MAŃCZAK W., 2001b, *Origine des langues romanes*, „Revue d'Études Françaises” 6, s. 105–108.

- MAŃCZAK W., 2003a, *Six attitudes envers le problème de l'origine des langues romanes*, [w:] H. Solin, M. Leiwo, H. Halla-aho (red.), „Latin vulgaire – latin tardif VI. Actes du VIe Colloque international sur le latin vulgaire et tardif”, Hildesheim, s. 47–52.
- MAŃCZAK W., 2003b, *Origine des langues romanes*, „Actas del XXIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica V”, Tübingen, s. 263–267.
- MAŃCZAK W., 2007, *La Roumanie et l'Espagne sont-elles des territoires archaïques de la Romania?*, „Limba română, limbă romanică. Omagiu acad. M. Sala la împlinirea a 75 de ani”, București, s. 313–317.
- MAŃCZAK W., 2009, *Problème numéro un de l'étymologie romane : aller, esp. andar, etc.*, [w:] „Discours et savoirs sur les langues dans l'aire méditerranéenne”, Paris, s. 101–106.
- MAŃCZAK W., 2011, *Remarques sur les versions paléographique et critique du Cantar de Mio Cid*, „Studia Iberyistyczne” z. 10, s. 119–126.
- MAŃCZAK W., 2012a, *Muta cum liquida et origine des langues romanes*, [w:] F. Biville, M.-K. Lhommé, D. Vallat (red.), „Latin vulgaire – latin tardif IX. Actes du IXe Colloque international sur le latin vulgaire et tardif”, Lyon, s. 183–187.
- MAŃCZAK W., 2012b, *E. J. Vercher García, El mundo de los esclavos. Introducción a la eslavística*, „Rocznik Slawistyczny” 61, s. 162–165.

Professor Witold Mańczak as a Hispanist Summary

The paper is devoted to the figure of Professor Witold Mańczak and his long-term collaboration with Hispanic studies in Cracow; hence the appearance of motifs related to his didactic and scientific work, but also a personal recollection of Professor as a teacher and a linguist. The paper is completed by a bibliography of those of his works which directly or indirectly discuss the Spanish language.